

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 12. septembra 1877.

Obseg: Kako v Predarelskem in v Švajci kmetujejo in živinorejo ravnajo. — Različna vrednost različnega živalskega gnoja. — Gospodarske skušnje. — O vcenitvi zemljišč zaradi uravnave zemljiškega davka na Kranjskem. — Šolske drobtinice. — Angora. (Dalje.) — Odgoja po módi. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Noviĉar.

Gospodarske stvari.

Kako v Predarlskem in v Švajci
kmetujejo in z živinorejo ravnajo.

Lansko jesen je po vladnem naroĉilu dr. Klingan, c. kr. deželni živinozdravnik Štajarski, obhodil Predarelsko (Vorarlberg), Švajco in južno Nemĉijo, da bi poizvedel, kako v teh deželah kmetujejo in živinorejci z živino vzlasti z ozirom na mlekarstvo ravnajo, ter potem na korist domaĉi živinoreji poroĉal o tem, kar je na tujem videl. V ĉasniku kmetijske druŹbe Štajarske je dr. Klingan marsikaj iz popotne svoje torbice naznanil. Ker je dobro vedeti, kako drugej kmetovalci in živinorejci ravnajo, mislimo vstreĉi tudi našim gospodarjem, ĉe jim iz Klinganovega potopisa priobĉimo kake vrstice, ki utegnejo posebno našim Gorenjcem zanimive biti zato, ker Švajca in Predarelsko ste planinski deŹeli, kakor je naša gorenska Kranjska.

Dr. Klingan med drugim piše:

Švajcarji so Źe davno prepriĉani, da gospodarstvo povsod najveĉ dobiĉka donaša, ĉe se v vsakem kraji kmetovalci le takih pridelkov lotijo, kateri so legi, zemlji in drugim razmeram njihovega kraja najbolj ugodni in se ondi najloŹe v denar spravijo. Zato obdelujejo Švicarji v vsakem kantonu (okraju), v vsaki občini in v vsaki vasi le to, kar posamesnim kantonom, občini in vasi najveĉ dobiĉka donaša.

Zato se z rejo goveje živine peĉajo le v takih kantonih in v taciĉ obĉinah kantonov, ki so od velikih cest bolj oddaljeni in spadajo v tako imenovani planinski svet, kjer živina poleti lahko pride na planine.

Reja goveje živine je tedaj omejena na gorate kraje, — po ravninah imajo le krave zaradi mleka, katerih si veĉidel ne izrejajo domá, ampak kupijo v kantonih planinskih. Tako je v viŹe leŹeĉih obĉinah kantonov Appenzell, Graubünden, Glarus, Schwyz, Uri, Unterwalden, Freiburg, Bern in Jura velika živinoreja, — v dolinah teh kantonov imajo samo bolj krave za mleko.

Tako je tudi v Predarlskem.

V tistih kantonih Švajce in Predarlskega, kjer izrejajo goveda, spuŹĉajo telice k biku Źe le, kedar so dve leti stare, in jih potem, ko so Źe prav zeló breje, prodajajo. SpuŹĉajo jih pa k biku veĉidel zimski ĉas, to je, od novega leta do suŹca meseca,

in tako teleta dobivajo navadno okoli sv. Martina. Zato se kimovca (septembra) Źe bolj pa vinotoka (oktobra) meseca gotovo vé, da je telica breja in da kupec ne bode goljufan. In prav o tem ĉasu — od konca septembra do srede oktobra — so v Švajci, Predarelskem in Algaji najveĉi živinski sejmi. V Schrunsu na Montafonskem je 21. septembra vsako leto živinsk sejm, kamor iz vseh krajev Vorarlberškega in Tirolskega priŹeno kakih 3000 zadnje mesece brejih, tedaj skor triletnih telic, pripeljejo pa na sejm tudi enoletnih juncev. Na take sejme pripeljana živina se drago prodá: breja taka triletna telica ali pa enoletni junec po 20 Napoleonovih cekinov, to je, po našem denarji po 200 gld., ali tudi Źe viŹe. Kupci na te sejme pridejo iz vseh krajev svetá. Druge živine ne vidiŹ na taciĉ sejmih. Volov v teh krajih ne izrejajo. Lahko reĉem, da v gori imenovaniĉ deŹelah nisem ne 10 volov videl. (Dal. prih.)

Različna vrednost različnega živalskega
gnoja.

Gnoj je duŹa kmetijstvu — pravi Źe star pregovor. To vé paĉ vsak kmetovalec; al ĉesar mnogi kmetovalci ne vedó, je to, da med živalskim in živalskim gnojem je velik razloĉek.

Naj to razliĉnost na kratko pojasnimo.

Vse Źivali in vse, kar od Źivali pride, more dober gnoj biti. Al vse Źivali nimajo enako dobrega gnoja. ĉem bolji ŹiveŹ dobivajo Źivali, tem bolji gnoj tudi dajejo.

Med vsem živalskim gnojem je ĉloveŹko blato in njega scavnica najmoĉnejŹi, sluŹi vrtnim zeljiŹem, travnikom in jeĉmenu prav dobro; Źita pa po njem prepohotno rastejo, poleŹejo in zato malo zrna prinesejo. Ta gnoj prvo leto veliko izdá, drugo leto se pa skorej veĉ ne pozná. ĉe se pa zemlja na kupe spravi in s takim gnojem dobro napoji in potem raztrosi, bo to za veĉ let najboljŹi gnoj.

Med živinskim gnojem se moĉno ĉisla ovĉjek, najbolj pa kozjek. Ta gnoj je vroĉ, je dober sosebeno za mrzlo in ilovno zemljo; za apnene in peŹĉene njive pa, ĉe bi morebiti deŹevno leto ne bilo, ni dober. V suhem in gorkem letu bi na apneni in peŹĉeni njivi s tem gnojem veĉ Źkode ko dobiĉka napravil; zakaj apnena in peŹĉena zemlja vode ne drŹi, se kmalu zagreje in gorkoto drŹi; ĉe pa Źe vroĉ gnoj v njo pride,

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold, za pol leta 2 gold., za četrť leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., v četrť leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 19. septembra 1877.

Obseg: Kakošno seme je najbolje? — Kako v Predarelskem in v Švajci kmetujejo in živinorejo ravnajo. (Konec.) — Delitev premij za konje na Kranjskem. — Zemljiški davki v Avstriji. — Govor poslanca Schönererja v 274. seji državnega zbora 7. sept. o prenapredbi davkov. — Angora. (Dalje.) — Odgoja po módi. (Dalje.) — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Noviĉar.

Gospodarske stvari.

Kakošno seme je najbolje?

Kratek pa velevažen odgovor na to vprašanje je: seme žit, detelj in trav, soĉivja in lanú je vselej najbolje tisto, ki ima najdebeleja zrna. Zakaj? — zato, ker veliko zrno more mladi rastlini najveĉ živeža dati. Natanĉne skušnje z drobnim in debelim semenom so to do dobrega izpriĉale pri vseh žitih, pri deteljah, pri lanu in soĉivji, kajti kazale so najobilniše pridelke, — se ve, da debela zrnja morajo pa tudi zdrava biti in ne prazne mekine.

Napaĉno je izbirati seme s srednje debelimi ali drobnimi zrni; napaĉno tudi, zdrobljena zrna sejati; najbolj napaĉno pa, ĉe se za seme vzemó zrna, ki so že na polji kalila in se potem za seme rabila.

Tem bolj pa naj kmetovalci skušajo, za seme si pridobiti najdebelejših zrn, ker je po skušnjah dokazano, da ni nobene druge pomoĉi nadomestiti mladim rastlinam to, kar jim pomanjkuje o tem, da v zrnu samem ni veliko semenjakov. Ne dobra zemlja, ne ugodno vreme, pa tudi ne gnoj ne morejo nadomestiti škode, katera gospodarja zadene, ĉe seje drobna zrna. ĉe hoĉe rastlina veselo rasti, velika in moĉna postati, mora že iz zaĉetka moĉna biti. Kakor iz slabotnega, pokveĉenega ali bolehnega otroka nikdar nikoli ne more izrasti krepák mož, krepka žena, isto taka je z rastlino.

Zato naj gospodar nikoli ne skopari s semenom. ĉem lepša in polnejša so semenska zrna, tem cenejše je seme, kajti zmirom in povsod potrjena resnica je: velika zrna velika žetev, — majhna in slaba zrna majhna žetev!

Kako v Predarlskem in v Švajci kmetujejo in živinorejo ravnajo.

(Dalje in konec.)

Za vožnjo se voli ne rabijo. Pri majhnih kmetijah imajo krave za vprego, v velikih pa konje. Z rokami delajo v Švajci veliko veĉ, kakor pri nas. V mesnico pridejo veĉidel pitana teleta, izmolzene ali jalove krave, ĉe pitane vole koljejo v mesnicah, jih dobivajo iz južne Nemĉije in Avstrije. Iz nekega poroĉila v kantonu Zürichu sem razvidel, da so 1873. leta 1200 volov v deželo vpeljali, iz dežele pa prodali 9000 krav.

Popotnik v Švajci ali hoĉe ali noĉe, mora občudovati dobre ceste, lepa in ĉedna mesta in vasi, omiko in pridnost prebivalcev pa njihovo skromnost in priprosto življenje, umno kmetovanje itd. Ćuditi pa se mora popotnik tudi, kako kmetovalci ondi brez umetnih strojev in mašin poljedelstvo ravnajo, pa vendar velike dohodke od njega dobivajo.

Razloĉek kmetovanja je pa velik v tem, ali kraji visoko ležijo ali pa so polja in senožeti v bolj nizkih legah. V nizkih legah se nahajajo vinogradi po goricah, v planjavah in dolinah pa pridelujejo samo žito, najveĉ rži, manj pa pšenice, ovsa in jeĉmena, veliko pa tudi krompirja. Al tudi tam, kjer vino in žito pridelujejo, se vendar nahaja najveĉ senožet in deloma tudi pašnikov, tako, da se reĉi sme, da dve tretjini zemlje, in to najbolji, ste odloĉene živinski klaji, ena tretjina pa drugim poljskim pridelkom.

Iz tega se paĉ oĉitno vidi, da kmetijstvo v Švajci se najholj opira na živinorejo, katera je oskrbljena z obilno in dobro klajo, zato pa tudi gospodarju dobrega gnoja daje. Iz vsega tega izvira, kakor je lahko razumljivo, blagostan kmetovalcev in napredek kmetijstva.

Švajcarju, Predarlcu in Algajcu je pridelovanje živinske klaje prvi in najvažnejši, v viših krajih pa celó edini namen kmetijstva. V teh viših krajih pa tudi sadjereja ni zanemarjena in to posebno v ta cilj in konec, da iz jabelk in hrušek delajo jabelĉnik in hruševce. Tukaj kmet le prav malo krompirja prideluje, še manj pa zelenjave, med to pa najveĉ zelja. To je pa tudi vse. Gnoja ne vozijo na polje, ampak ga nosijo; ĉe je polje daljeĉ od doma, vpregajo krave, ĉe po nakljuĉbi nimajo kakega konjiĉka. Njive obdelujejo kakor vrt, kjer je motika in lopata poglavitno orodje; plug in brana sta redka prikazen in ĉe eno ali drugo rabijo, vpregajo krave pred plug ali brano. Paĉ lahko se razume, da zemlja tako obdelovana na majhnih prostorih to današa, kar se v drugih deželah doseže le s porabo velikih delavnih moĉi in z veliko potrato ĉasa. Tukaj kmet s svojo rodovino brez najetih delavcev vse opravi.

Kdor ni videl, ne bi verjel, s kakošno ljubeznijo in skrbjo v teh deželah kmetovalci delajo na pridelek živinske klaje, pa ne s tem, da bi na njivah deteljo sejali ali koruzo sadili za klajo, ampak s tem, da svojo skrb najbolj obraĉajo na dobro obdelovanje senožeti.

Jaz sem v Švajci le malo deteljišĉ videl, obsejanih s Štajarsko deteljo; lucerne (metelke) sem v kantonu

Lucern zastonj iskal. Obdelovanje senožet in pašnikov pa je izvrstno; nikjer ne vidiš mahu ali plevela, nikjer krtin in dračja. Senožeti se v jeseni po paši in spomladi, predno trava rasti začne, pognoje s hlevskim in mešanim gnojem, pa tudi z gnojnico. Kako bi naši ljudje debelo gledali, ko bi videli, kako Švajcarji kakor sveto reč hranijo gnojnico, ki se pri nas zanikerno po vaséh odteka, pota nečedna dela, vodnjake ostrupeni itd.

Vsak dan zjutraj in zvečer sem videl na vozičkih sode z gnojnico napolnjene voziti na senožeti in pašnike.

Zato so pa tudi senožeti z gosto in dobro travo obraščene, ali ne da bi travnike obsevali s travnimi semeni, ampak vse drugače. Švajcar pusti en del travnika nepokošenega; tega pokosí še le pozno potem, ko je trava popolnoma dozorela. Zdaj seme iz trave samo izpada in senožet obseje.

Naprave za močenje travnikov se pogostoma vidijo, pa tudi naprave za usuševanje niso redke. Zeló močvirne senožeti se ne rabijo za pridelovanje klaje, ampak obsejejo se s semeni tacih trav, katere rastejo po močvirji; ko so dozorele, jih pokosijo in za steljo porabijo. S temi travami za steljo imajo tudi veliko kupčijo v vnanje dežele; isto tako z bičjem in ločjem. Zato take senožeti v nekaterih krajih še večo vrednost imajo, kakor njive ali dobri travniki.

Ob košnji Švajcarji vso skrb obračajo na to, da se senožeti pokosijo o pravem času, in da senó dobro posušeno domú spravijo. Tako Švajcarsko senó pa je tudi tako izvrstno, da našega ž njim še primerjati ne moremo; se ve, da ga živina kaj rada jé, popolnem prebavi ter jo zato tudi dobro redí.

Še posebno pa v Švajci izvrstno govedorejo podpira umno gospodarstvo na planinah, po katerem se ravnajo tudi Predarlci in Algajci. Po višini so Švajcarske planine razdeljene v visoke planine, v srednje planine in pa predpašnike; po različnosti trave, ki raste na planinah, so potem razdeljene v planine za ovce, za krave in za jalovo živino.

Iz mleka delajo sir za prodaj in za domače potrebe. Mlekarstvo in sirarstvo je večidel v rokah družeb.

Razloček je na planinah tudi med pognojenimi in nepognojenimi planinami. Na pognojenih planinah raste trava posebne vrednosti, katera veliko veliko prekosí pridelek na vseh družih senožetih.

Veliko skrb ima vlada sama v Švajci za izboljšanje planinskega gospodarstva; ona gleda posebno na to, da se na planinah napravljajo dobra poslopja, posebno hlevi, da se izboljšajo pota, da se seje trava za klajo, da se travniki in pašniki gnojijo in grmovja trebijo, mokri kraji na suho devajo, in kjer je mogoče, tudi gozd izrežajo.

Določba, koliko živine se sme na eni planini pasti, se ravná po tako imenovanih „kravjih pravicah“ (Kuhrechten) in odločuje po pridelkih klaje. Za eno „kravjo pravico“ se sme namesti krav tudi kaka druga živina na planino pripeljati.

Gospodarstvo na planinah je v rokah lastnikov ali pa najemnikov, največ pa sirarskih družeb. Planinski činž (Alpzins), ki se plačuje za eno „kravjo pravico“, znaša na leto kakih 10—12 gld. našega denarja; ravná se po dobroti planine in najbolj potem, kako dolgo paša trpi, katera navadno sega od kresa do malega Šmarna.

Kakor rečeno, Vorarlci v planinskem gospodarstvu čedalje bolj posnemajo Švajcarje. Naj bi jih tudi drugod, kjer so gospodarske razmere enake ali Švajcarskim vsaj podobne!

Delitev premij za konje na Kranjskem.

10. dne t. m. je bila v Bledu, 11. pa v Kranji delitev premij.

V Bledu so dobili premije v srebru in pohvalna pisma za kobile sè žebetom sledeči gospodarji: France Stroj iz Dvorske vasi 50 gold., Janez Marolt iz Radovne 40, in Jakob Žvan iz spodnjih Gorij 30; samo pohvalno pismo pa Miha Beravs iz Brega. — Za mlade kobile so dobili: Andrej Knafelj iz Dobropolja 40 gold., Ignacij Rozman iz Voš 30 gold., Janez Šarl iz Kuplenika 20 gld., Miha Poljanec iz Sela pri Bledu 15 gold. in Jože Žnidar iz Nomena pohvalno pismo. — Za dveletno žebe je dobil Miha Razingar iz Podkorena 30 srebernih goldinarjev in pohvalno pismo, Anton Sedja iz Češnjic v Bohinji pa samo pohvalno pismo. — Za licenciranega privatnega žebca je dobil Jože Vovk iz Vrbe 50 sreb. gold. in pohvalno pismo.

V Kranji so dobili sledeči gospodarji za kobile sè žebetóm: Gašper Zupan iz Prebračevega 50 srebernih gold., Janez Tomažič iz Zaloga 40 gold., Ignacij Gogala iz Kranja 30 gold. in pohvalna pisma, Anton Brejec iz Podbrezja samo pohvalno pismo. — Za mlade kobile so dobili premije v srebru in pohvalna pisma: Jurij Bobnar iz Lahovč 40, Jakob Berlič iz Smlednika 30, Valentin Gradišek iz Trzina 20 in Jurij Okorn iz Kokrice 15 gold. — Za dveletno žebe je dobil Valentin Gradišek iz Trzina 30 srebernih goldinarjev. — Za licencirane privatne žebce sta dobila gospodarja: Jakob Cirar iz Škrjančevega 50, in Janez Mušič iz spodnjega Brnika 30 srebernih goldinarjev.

Zemljiški davek v Avstriji.

V našem cesarstvu znašajo po postavi od 24. maja 1869. leta zemljiški davki vsako leto 37 milijonov in 573.980 gold., tedaj 43 odstotkov vseh direktnih (neposrednih) davkov. Če primerimo, koliko davka pride na premakljivo in koliko na nepremakljivo premoženje, se pač preočitno vidi, kako silno je obloženo kmetijstvo in pohištvo. Kmetijstvo in pohištvo (to je, nepremakljivo premoženje) plačujeta 67 odstotkov od vseh direktnih davkov, premakljivo premoženje pa le 15 odstotkov, in vendar se skupna vrednost nepremakljivega premoženja ceni le na kake 3000 milijonov gold. Po takem je premakljivi kapital, to je, denarni kapital, za polovico manj z davkom obložen kakor nepremakljivi, namreč zemljištvo in pohištvo.

Politične stvari.

Govor poslanca Schönererja

v 274. seji državnega zbora 7. septembra t. l.

o prenapredbi davkov. *)

Ali je nameravana prenapredba davkov prav ali neprav, se mora dobro prevdariti iz gospodarstve-

*) Čeravno nikakor ne stojimo na političnem stališči poslanca pl. Schönererja in se tudi ne skladamo z vsem, kar je v tej seji govoril, je vendar toliko resničnega in opomnje vrednega v tem govoru, da se nam je vredno zdelo, iz steno-grafičnega zapisnika posneti marsikaj, kar je pl. Schönerer v navedeni seji govoril.